

Kulatý stůl: Dluhy Sociologického časopisu?

Pozvání přijali: P. Machonin, J. Alan (Ústav sociálně politických věd UK), M. Petrusek, M. Potůček (Katedra sociologie Fakulty sociálních věd UK), O. Sedláček (České ministerstvo práce a sociálních věcí), I. Gabal (Skupina pro nezávislou sociologickou analýzu AISA), J. Musil (Sociologický ústav ČSAV); za Sociologický časopis J. Večerník.

J. Večerník: Chtíc nechtíc nás diskuse o dluhách sociologie¹ svádí k tomu, hovořit i o úloze Sociologického časopisu. Tak tedy, jaké dluhy má tento časopis vůči sociologii, vůči svým čtenářům?

M. Potůček: Hlavní dluh Sociologického časopisu vidím v tom, že svůj obsah v minulosti vůbec nebo jen minimálně vztahoval k reálným sociálním problémům. Takové problémy samozřejmě byly, jsou a budou a já bych viděl hlavní pole splácení dluhů v této oblasti. Časopis nemůže být reprezentantem celého spektra problémů, které sociologie bude řešit. V této době, myslím, potřebujeme celou řadu informací, vytvoření určité informační báze pro decizní sféru, a to nemůže pokrýt jen Sociologický časopis.

O. Sedláček: Budu-li reagovat na to co říkal Martin Potůček, dostáváme se do stejné situace jako před dvaceti lety, kdy Sociologický časopis v podstatě reprezentoval část teorie a jenom málo reflektoval bezprostřední potřeby praxe. Nemůže být reprezentantem celého spektra problémů, které bude sociologie řešit, nicméně tuto roli by mohl a měl sehrát.

J. Alan: Tento časopis musí být primárně sociologický. A jestli někdo objeví a bude formulovat myšlenky vztahující se k dílčím sociálním problémům, ať je publikuje někde jinde. Ale pokud někdo nedodrží základní předpoklady nebo základní nároky sociologie, když nebude respektovat to, že sociologie je určena určitým světovým kontextem, udělá jenom výzkum a půjde s výsledky ven bez sociologického rámce, tak potom ta disciplína sama svůj vstup do nové doby zase nezvládne.

J. Musil: Zdá se mi, že stav Sociologického časopisu reflektuje celkovou situaci a úroveň naší sociologie. Nemá už příliš mnoho smyslu naříkat nad stavem obou. Jaký je tento stav vědí dobře všichni, kdo srovnávají s naším bližším i vzdálenějším okolím. Lze nyní usilovat o jediné: soustředit se na zlepšování kvality příspěvků, na jejich kritické posuzování a na zapojování naší myšlenkové práce do odborného kontextu sociologie jako vědního oboru v celé jeho rozmanitosti. Osobně jsem přesvědčen o jedné věci: v České republice musíme vytvořit odborný sociologický časopis, který bude zaměřený na kultivování našeho vědního oboru. Soustavná, vážná a do hloubky směřující analýza naší společnosti, opřena o dobrou znalost

¹) Debata u kulatého stolu věnovaná dluhům sociologie (viz číslo 1 SČ) se zákonitě obrátila i k profilu Sociologického časopisu, k jeho zaměření a způsobu řízení. Uvádíme zde tuto část diskuse, doplněnou některými účastníky o další stanoviska.

soudobé světové metodologie a teorie musí nakonec vést i ke kultivaci sociální politiky. Ne tím, že budeme předpokládat, že nás budou číst političtí a hospodářští praktici, nýbrž hlavně proto, že budeme schopni přesněji artikulovat stav naší společnosti a že na základě vzájemně sdělovaných znalostí budeme schopni upozorňovat na hlubší a méně zřejmé proměny probíhající v naší společnosti. Sociologie není návod na to, jak řídit společnost. Sociologie je úporný zápas o to, jak rozumět společnosti, ne však v kontextu pojmů a přístupů formulovaných okamžitými politickými potřebami určité chvíle, nebo - ještě hůře - formulovaných určitými politickými koncepcemi. Sociologie nemůže nic více, ale také nic méně, než činit případné volby mezi reálně existujícími koncepcemi maximálně racionálními. Nemyslím si proto, že by se Sociologický časopis měl soustřeďovat na otázky sociální politiky. Pokud ano, tak už spíše na důsledky a předpoklady jednotlivých variant sociálních politik.

P. Machonin: Sociologický časopis jako časopis v dobrém slova smyslu akademický by měl usilovat především o výstavbu sociologické teorie a metodologie, a to právě proto, aby současně odrážel potřeby společnosti a přispíval k jejich aktuálnímu řešení. Zdá se mi však, že administrativní přiřazení časopisu k Sociologickému ústavu by se mohlo stát vážnou brzdou v realizaci takových funkcí, a to kdyby bylo pochopeno tak, že časopis je majetkem této instituce a slouží především publikaci výsledků interního studia jeho pracovníků. Vzpomínám si na první zasedání Sociologického fóra, kde sociologická obec - reprezentovaná určitým proudem, který se tam sešel - velice vážně posuzovala otázku šéfredaktora Sociologického časopisu. Ne proto, že by se chtěla vměšovat do vnitřních věcí Sociologického ústavu, ale že všichni spontánně chápali, že časopis musí nutně být v jistém smyslu časopisem celé sociologické obce. V tomto směru bychom měli navázat spíše na demokratizační tendence šedesátých let než na sektářský byrokratismus normalizačního období.

J. Večerník: Ano, mělo by jít o časopis, který bude zcela otevřený a ve kterém pracovníci Sociologického ústavu nebudou mít ani o píď větší šanci publikovat své věci než autoři stojící mimo ústav.

J. Musil: Výtky o administrativním přiřazení časopisu k Sociologickému ústavu ČSAV považuji za nespravedlivé. Časopis je tímto ústavem vydáván, dnes je jím i technicky připravován k tisku a jeho další existence bude především výsledkem úporného úsilí tohoto ústavu. To vše - a to bych rád zdůraznil - děláme jako službu celé sociologické obci. V duchu tohoto názoru se proto budeme řídit stanovisky redakčního kruhu, který se ustavuje a který co do počtu a různorodosti skladby bude nejširší, jaký osobně znám. Bude totiž reprezentovat celou českou sociologii, snad až na některé menší složky, ale i těm zůstane otevřen. Takovou otevřenost, i za cenu jisté eklektičnosti, pokládáme za nezbytnou, a to zejména do doby než vznikne další časopis podobného zaměření.

I. Gabal: Jde o to, že časopis byl zařízením určité politické doktríny. Vlastnili jej lidé určitého názoru, kteří určovali závaznou linii, proti níž bylo velmi složité se uplatnit. Tiskly se i zajímavé věci, ale tato linie byla převládající. Nyní jde o to, aby se časopis nedostal zcela pod kontrolu této instituce (Sociologického ústavu), respektive nebyl jen médiem dotované akademické sociologie - to je věc redakční

rady. Druhým problémem je, zda má být orientován navenek nebo dovnitř sociologie. Podle mého názoru, s ohledem na současný stav a status sociologie, by měl časopis být spíše zaměřen dovnitř a takový časopis si pak může dovolit psát pro zasvěcené čtenáře, což mu situaci podstatně ulehčuje. To se týká nejen čtenářů, ale i autorské-ho zázemí, techniky prezentace atd. Bude-li však přednostně zaměřen na dnes potřebnou sebereflexi sociologie, měl by zároveň přinášet také základní informace metodologického i faktického charakteru. Samozřejmě by měl přinášet i závažné analýzy, a to s celým metodologickým a argumentačním aparátem. Časopis by měl fungovat tak, aby kdokoli, kdo se zabývá sociologií, u nás nebo v zahraničí, mohl získat solidní a kvalifikované informace o dnešním stavu tohoto oboru u nás.

J. Alan: Plně souhlasím s tím, že tento časopis musí být primárně orientován dovnitř sociologie, tzn. mezi sociology. Jenže zpětná vazba je dnes narušena natolik, že takový časopis nebude autorsky přístupný velké části sociologů. Ti se totiž zabývají jen částí sociologie, což jim neumožní, aby splnili tyto nároky. Toho bych se ale nebál. Vrch disciplíny je skutečně příliš úzký, a proto musí propouštět. Když si časopis vytýčí takový krásný cíl, ukáže se brzy, že ho nemůže dosáhnout. Nutně bude infiltrován věcmi, které nedosahují této úrovně. To spíše vidím jako nebezpečí...

P. Machonin: Pojem "špička sociologie" je velmi vágní. Máme řadu lidí, kteří jsou slušně vzděláni v sociologii včetně jejích soudobých proudů, máme však také lidi, kteří jsou z těch nebo jiných důvodů vzdělaní méně. Máme lidi, kteří jsou schopni poznat závažné společenské problémy a nacházet nebo alespoň hledat jejich adekvátní teoretické a metodologické řešení a máme lidi, kteří nejsou schopni rozeznat a řešit takové problémy, i když by se zabývali otázkami, které jsou pro společnost také významné. Byl bych pro to, abychom nezačínali s elitářským pojetím časopisu, a to právě z toho důvodu, že sociologická obec je velice různorodá z hlediska uvedených dvou typů kvalifikace. Kritériem toho, co by se mělo v časopisu publikovat, je, zda jde o problémy závažné ze společenského hlediska nebo z hlediska vývoje vědy a současně zda jsou zpracovány na určité úrovni kvalifikovanosti a informovanosti. Jedině tak se vytvoří širší báze nadějných autorů, z níž pak budou vyrůstat autoři "špičkoví". Špičková úroveň časopisu se nezrodí z našich zbožných přání, nýbrž jediné z tvrdé práce směřující k celkovému zvýšení úrovně sociologického výzkumu a teoretického myšlení.

J. Večerník: Dovolte vzpomenout na Masaryka, který - nemýlím-li se - jednou řekl, že máme-li mít jednu univerzitu, musíme mít dvě. Já si myslím, že totéž platí pro časopisy. Aby mohl být jeden časopis dobrý, musí jich být víc. Myslím také, že silná společenská zakázka z jedné strany a výrazně se profilující fronty specializovaných sociologů ze strany druhé si vynutí vytvoření nových časopisů.

M. Petrusek: To se zdá být logické, ale od proklamace či tužby k činu může být neobyčejně daleko. Především - dva sociologické časopisy jsme již dvakrát v dějinách měli - za první republiky (Sociologická revue a Sociální problémy) a krátce před pádem totality, kdy vedle oficiálního časopisu vycházel také samizdatový Sociologický obzor. Ačkoliv idea vydávat Sociologický obzor je neustále živá, sama idea nestačí. Vydávat dnes věrnou kopii něčeho, co mělo přesnou funkci a jednoznačný smysl v minulém období, je počínání anachronické, takže jde vlastně o

novou profilaci takového řekněme komplementárního časopisu. Tato profilace může, jak ukazují zkušenosti ze světa, být dvojího druhu - názorová nebo problémová. Umím si představit sociologický časopis jiné nebo řekněme vyhraněnější názorové či pragmatické orientace než je názorově zcela nevyhraněný nebo prostě eklektický (to není nadávka!) Sociologický časopis. Třebas Sociologický obzor by asi byl koncipován výrazně kritičtěji k tomu, co se u nás děje (kritická funkce sociologie pádem totality nemizí, jenom se transformuje!) a nemusí přitom být levičácký. Nemyslím si ale, že tento typ diferenciací mezi potencionálními časopisy je u nás reálný, protože nevidím žádnou skupinu sociologů, která by byla jednoznačně profilovaná a která by současně dokázala udržet při životě časopis. Naši marxisté splňují podmínku první, nikoliv však druhou. Druhý typ diferenciací je problémový či tematický. Na světě je běžné, že vycházejí časopisy specializované až kuriózně - od vrcholně teoretických až po speciální časopisy pro sociální problémy (ale i ten je dost obecný) nebo sociální deviace. Lze si tedy představit časopis z rurální sociologie, který u nás ostatně v docela slušné podobě vycházel, nebo pro průmyslovou či ekonomickou sociologii, pro sociální patologii nebo sociologii aplikovanou obecně. Čím si však nejsem jist, je naše schopnost takový časopis zaplnit kvalitními příspěvky a vytvořit mu přirozenými cestami - a jiné nejsou - čtenářskou obec. Krize všech sociálních časopisů dnes není jen krizí plynoucí z ekonomických restrinkcí, je to především a hlavně manifestovaná, vyjevená krize naší kulturní a intelektuální úrovně, o níž jsme si léta činili iluze.

J. Večerník: Myslím také, že bychom měli zanechat proklamací a ukrotit svá zbožná přání. Časopis bude takový, jací budou jeho autoři. A hotoví autoři nespádnou z nebe, stejně jako nespádnou z nebe peníze. Po krátkém dotačním intermezzu nastanou finanční problémy také pro Sociologický časopis a ten bude muset hledat podporu všude, kde se dá. Proto musí zůstat otevřený, široce koncipovaný a neměl by se bránit ničemu, co prokazuje užitečnost sociologie. Podle mě mezi sociologickou teorií a analýzou sociálních problémů nevede ostrá hranice. Například koncepci ekonomické reformy chybí sociální pandán a jeho vytvoření je bez sociologické teorie nemožné. Co se týče poptávky (myslím-li tu latentní, zatím neartikulovanou), nastaly sociologii zlaté časy. Co se týče kvalifikované nabídky, nejsem si vůbec jist - Sociologický časopis však bude připraven poskytnout jí svůj prostor.